

Gašper Stražišar

Agata Tomažič: Čmrljev žleb.

Novo mesto: Založba Goga, 2022.

Najnovejši roman Agate Tomažič, *Čmrljev žleb*, Maja Novak v spremni besedi uvršča v žanr kriminalke, žanr torej, ki je v zadnjih nekaj letih doživel vzpon in je zelo priljubljen med slovenskimi bralci ter je za založbe pametna komercialna naložba. Seveda za vsak dober kriminalni roman veljajo določena pravila, hkrati pa so zaželeni inovativni izstopi iz predvidenih okvirov. Prav tega se dobro zaveda tudi avtorica, ki se pisanja loteva povsem drugače, kajti ugibanj ne razkriva prek lika detektiva, temveč to prepušča bralcu, namesto odkrivanja zločina pa raje razgrinja duševni svet svojih kompleksnih junakov.

Avtorica na prvih straneh predstavi ključne like. Vero, devetdesetletno matriarhinjo, lastnico hotela Flajs in investitorico v žičnice. Podjetnico, ki je izkusila dva režima, socializem in kapitalizem, in ki ne upošteva pravil nobenega ter se ravna le po svojih predstavah o tem, kaj je prav in kaj ne. Slepí jo želja po premoženju, s katerim je obsedena do te mere, da družino in celotno vas Strmičnik, kjer bo vladala do poslednjega diha, obravnava povsem brezsrčno. "Matriarhinja – tako je niso imenovali in videli le člani njene lastne družine, temveč prebivalci celotnega Strmičnika." Je konservativna, rahlo rasistična in homofobna, "bila je zamerljiva in maščevalna, zlepa ni pozabila niti na premalo vrnjen drobiž v špeceriji v Strmičniku. Stanje financ je bilo zanjo ključnega pomena, vse je poračunala. Pravzaprav:

z vsemi je obračunala.” Vera je torej slovenski kliše, otrok socializma, ki je na lastni koži izkusil pomanjkanje, nato pa v dobi kapitalizma doživel vstajenje. In za premoženje je pripravljena storiti vse, tudi ubijati, bi lahko rekli. V njeni senci se znajde hčerka Vlasta. Zaznamuje jo ubogljivost in prilagajanje materinim zahtevam, prav nič drugače ni z vnukom Janom, ki je odraščal s srebrno žlico v ustih. Potem je tu še pomočnica Alma, priseljenka, ki je s trdim delom in upoštevanjem slovenskih družbenih meril uspela izničiti vsak sum o svojem izvirnem poreklu. Vera je zanjo alfa in omega. Pred nami je torej družina, ki se ravna izključno po pravilih nekakšne kraljice na Betajnovi, le da je dogajalni prostor vas Strmičnik. In slednja se ponaša s Čmrljevim žlebom, smučarsko progo smrtne strmine, poimenovano po nerodnih žuželkah, ki je pravi raj za vrhunske smučarje, v svojem bistvu pa je Strmičnik mala vas, ki zaživi le v zimski sezoni; v njej se vsi poznajo in nič ne ostane skrivnost, razen kadar tako hoče Vera.

Fabulativni zaplet je smrt Vlastinega moža Romana, ki umre zaradi strele v glavo. Na tem mestu se zdi, da bo zgodba potekala tako, kot se za kriminalko pričakuje. Na prizorišče pride detektiv oziroma kriminalist, Robert Obrh, ki pa svoje delo skorajda sovraži. Ne, on še zdaleč ni Taras Birsa ali Harry Hole, temveč človek, ki delo opravlja zato, da preživi. Zanj je bila smrt razrešena, še preden je prispel na kraj zločina. Samomor – kaj drugega bi lahko pričakovali od alkoholika. “Vsakdo mu je vedel povedati kakšno zgodbo o tem, kako zelo je bil Roman odvisen od alkohola in kako je ta že davno načel ne le njegova jetra, temveč tudi pamet in presojo. /.../ Vtis je bil, da je imel Roman veliko tesnih prijateljev, s katerimi je delil svoja najgloblja občutja in stiske, tudi samomorilne misli. Tako pač je v teh majhnih skupnostih, vsakdo o vsakomur vse ve.” Kriminalist Obrh tako čas, namenjen razreševanju umora oziroma samomora, raje nameni smučanju. Namesto raziskovanja Romanove smrti se raje loti razkrivanja preteklosti družine Flajs, predvsem dogajanj med drugo svetovno vojno. Avtorica tu prekrši pravilo žanra, saj Romanova smrt še zdaleč ni osrednji zaplet, kaj šele jedro ali bistvo razpleta. Potisnjena je v ozadje in služi le kot povod za raziskovanje odnosov med člani družine Flajs ter družine z vasjo.

Avtorica nam tako v prvih nekaj poglavjih knjige naslika vrsto likov in njihove medsebojne odnose. Kriminalist Obrh postane obstranski lik, v vlogo detektiva pa se postavi bralec sam. Avtorica s pomočjo samorefleksije likov zapiše njihova razmišljanja in spomine na preteklost, ki se pred bralcem razstirajo v dialogih. Slog, ki je sprva morda moteč, saj z njim redno prekinja tok dogajanja, se sčasoma izkaže za primerno ubranega in ravno pravšnjega za razlago zgodovine vasi ter družine. Če v kriminalnih

romanih velja, da mora bralec vedno segati vsaj korak dlje od protagonistov ali pa vedeti vsaj toliko kot oni, to trdno velja tudi v romanu *Čmrljev žleb*. Sledimo zgodovini družine, dogodke, ki se slikajo pred nami, pa spremljamo s perspektive več likov hkrati. Tako smo postavljeni v vlogo zunanjega opazovalca, v tisto tretje oko, ki vidi najdlje in ve največ, s čimer nam avtorica omogoča, da zgodbo počasi sestavljamo v celoto. Za žanrsko delo je to zelo drzen slog, ki bi se lahko tudi ponesrečil in bralca pustil zmedenega, a ga avtorica uspešno izpelje do konca. Če smo se tako sprva lotili branja kriminalnega romana, prej ali slej ugotovimo, da je avtorica ustvarila precej kompleksnejšo zgodbo s serijo psiholoških portretov ter tako ustvarila roman, ki le na videz in le delno spominja na kriminalko.

Tako spoznamo družino in vas, ki je polna slovenskih klišejev. Avtorica namreč vplete vse tisto, česar se Slovenci poskušamo znebiti že tako dolgo, a vendar se vedno znova vračamo k nedosegljivi spravi, kapitalističnim megalomanom, državi, kjer smo si skorajda vsi v sorodu, in nesprejemanju tujcev, sploh tistih, ki imajo v priimku črko ć. Ti klišeji sprva delujejo obrabljeno, a dejstvo je, da je svet okoli nas še vedno prav takšen – poln predsodkov in zamer, ki se skrivajo za štirimi stenami. V poplavi kriminalnega žanra in hiperprodukciji t. i. *true-crime* žanra je avtoričina poteza pravzaprav spodbudna in pohvale vredna, kajti namesto “zgolj” družinske sage je v pripoved vpletla pridih kriminala, s čimer delo približa širšemu krogu bralstva. Liki, ki na svet gledajo zviška, so predstavljeni kot višji srednji sloj, njihov odnos do lastnine, umetnosti in delavskega razreda je skorajda zaničevalen. Gre za tip likov, ki avtorici še zdaleč ni tuj, saj jih je dodobra razdelala že v svoji prejšnji knjigi *Nož v ustih*, zdaj pa jih je dogradila in nadgradila.

Odlika romana je tako vzpostavljanje odnosov in spretno premikanje med njimi, ne da bi bralec pri tem izgubil rdečo nit dogajanja. Avktorialni pripovedovalec spretno prehaja iz sedanjosti v preteklost in nazaj v sedanjost. Kot že omenjeno, se zgodovina razkriva skozi spomine likov, kar se zgodi nenadoma, v trenutku, ko se lik znajde na nekem mestu, ki ga spominja na preteklost. Ti preskoki, ki jih ni malo, doprinesejo k ustvarjanju suspenza in vedno znova odlagajo razrešitev. Problem pa nastane, ko je treba zgodbo pripeljati do konca. Morda je avtorica pustila konec odprt z namenom, da sami razvozlamo dogodke in si ustvarimo svojo predstavo o prihodnosti družine in vaše skupnosti, a če je ves čas konsistentno gradila odnose med liki, nam predstavljala njihovo zgodovino, zgodbo pa spravila v tok s (samo)umorom enega izmed družinskih članov, potem od konca pričakujemo nekakšno spoznanje ali vsaj, da bodo

njihova dejanja imela posledice. Konec, ki v resnici umanjka, nam tako pusti grenak priokus. Če se je avtorica zavestno odločila uporabiti okvire kriminalnega žanra ter nato iz njih izstopiti, bi morala ob zaključku podati vsaj razrešitev enega izmed mnogih dejanj, ki jih znotraj zgodbe zgradi. Umor Romana, za katerega smo dejali, da je potisnjen v ozadje, ob koncu povsem skopni in postane nepotreben, ostala razkritja o družini Flajs pa so le začetek novih zgodb, ki ostanejo nedokončane oziroma sprožajo vprašanja, ki ostanejo brez odgovorov.

Pričakovanja, ki jih Agata Tomažič začne graditi v začetku *Čmrljevega žleba* in jih stopnjuje s slikanjem odnosov med družinskimi člani, so ob koncu neizpolnjena – okvir kriminalke tako res postane le okvir, družinska drama, ki je danes manj zaželen žanr, pa neizpeljana.